

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі публічного захисту дисертації **Бойко Вікторії Валентинівни «Психопоетика прози Тодося Осьмачки»** за спеціальністю 035 Філологія.

«25» квітня 2025 року

Характеристика особистості здобувача

Бойко Вікторія Валентинівна народилась 14 грудня 1995 року. Протягом навчання в школі показувала високі знання у засвоєнні дисциплін гуманітарного профілю, зокрема української мови та літератури.

З 2013 року навчалася в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка. У 2017 році отримала диплом бакалавра, а в 2018 році – диплом магістра з відзнакою. Професійна кваліфікація: Магістр освіти. Вчитель української мови і літератури та англійської мови і світової літератури.

У 2020 році вступила до аспірантури Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка на навчання для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Дисертацію виконано в Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка Михида Сергій Павлович.

Здобувачка має 11 наукових публікацій за темою дисертації, з них 5 – у наукових фахових виданнях України (4 – одноосібних, 1 – у співавторстві (внесок здобувачки – 75%); 6 – статті та тези апробаційного характеру у вітчизняних та закордонних виданнях.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Бойко В. В. Дотепність Тодося Осьмачки: особисте й художнє. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 11, 2022. С. 14–20.

2. Бойко В. В. Художня трансформація афекту в повісті Тодося Осьмачки «Ротонда душогубців». *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 12, 2022. С. 25–30.

3. Бойко В. В., Михида С. П. Комплекс меншовартості / переваги у психосвіті Тодося Осьмачки. *Нова філологія*. № 91, 2023. С. 5–11.

4. Бойко В. В. Психоавтобіографічна повість Тодося Осьмачки «Ротонда душогубців»: артефакти психосвіту автора. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73), № 6. С. 139–143.

5. Бойко В. В. Тодось Осьмачка – Олена Вітер: біографічна та психоавтобіографічна історія. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2024. Вип. № 1 (208), С. 42–48.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бойко В. В. Фанатична любов до правди : штрихи до психопортрету Теодосія Осьмачки. *International scientific conference «The issues of modern philology and creative methods of teaching a foreign language in the European education system» : conference proceedings (December 28–29, 2021. Venice, Italy)*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2021. С. 27–30.

2. Бойко В. В. Кореляція «зовнішність – характер»: нордійське в психопортреті Тодося Осьмачки. *International scientific conference “Current trends and fields of philological studies in the challenging reality” : conference proceedings (July 29–30, 2022. Riga, the Republic of Latvia)*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. Р. 69–72.

3. Бойко В. В. Темперамент Тодося Осьмачки: штрихи до психопортрету. *Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст»*, 2022. С. 70–73.

4. Бойко В. В., Михида С. П. Апокаліптичність психосвіту Тодося Осьмачки (на матеріалі психоавтобіографічної повісті «План до двору»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 1(204). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 7–12.

5. Бойко В. В. Вплив мікросоціального оточення на становлення особистості Тодося Осьмачки. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст»*, 2023. С. 39–45.

6. Бойко В. В. Художні вияви спрямованості Тодося Осьмачки у психоавтобіографічній прозі. *Innovations in philology: whims or the need of the hour (December 6–7, 2023. Częstochowa, the Republic of Poland)*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 48–51.

В офіційному обговоренні дисертації та відкритій науковій дискусії взяли участь голова та члени разової спеціалізованої вченої ради:

1. Фока Марія Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

2. Левчук Тереза Петрівна, доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки надала позитивний відгук із такими зауваженнями:

1. Враховуючи, що психопоетика – досить перспективний методологічний інструментарій, що дозволяє інтегрувати можливості різних психологічних концепцій і літературознавства, а також логіку досліджуваного художнього й мемуарного матеріалу, цілком логічним було б використання теорій, що розкривають глибші рівні психічного, яке впливає на поетику. Зокрема, аналітична психологія К. Г. Юнга чи екзистенційна психологія В. Франкла дозволили б інтерпретувати творчість Тодося Осьмачки як пошук смислу в умовах екзистенційної кризи та травматичного досвіду.

2. Продуктивним, на нашу думку, було б звернення до проблем тілесності. Творча діяльність проявляється через антропологічний мімезис, який може програмувати схильність до таких чи інакших можливостей індивідуального організму як у психофізіологічних, так і в творчо-стильових проявах. На продуктивність цього методу вказав уперше К. Г. Юнг у «Теоретичних міркуваннях щодо природи психічного». Творчий феномен відбиває не лише «чисту» психологію та інтелектуально-духовний складник, але й презентує стосунок до митця як фізичної істоти.

3. Пропозиція звернення до екзистенційної психології актуальна насамперед для розуміння людини в екстремальних ситуаціях. Засновник логотерапії В. Франкл доводить, що прагнення знайти сенс життя є основною мотиваційною силою людини. Це стосується адаптивних процесів у психіці емігрантів. Митці в умовах вимушеної еміграції (серед яких і Тодось Осьмачка) могли втрапити в пастку «екзистенційної фрустрації», що породжує ноогенні неврози.

4. Для глибшого розкриття психотипу Тодося Осьмачки можна використати й одну з теорій Е. Фромма, зокрема про проблему пристосованості в контексті суспільно прийнятих норм і відхилень. Психолог зауважує поширену серед психіатрів впевненість в очевидності структури свого суспільства, коли погано пристосовану до цієї структури людину таврують як неповноцінну. І навпаки, добре пристосованого індивіда відносять до вищого розряду за шкалою людських цінностей.

5. У роботі, на нашу думку, бракує власне літературного контексту. Здобувачка не оминає увагою оточення Тодося Осьмачки, зокрема згадує дружбу з Григорієм Косинкою, участь письменника в угрупованні «Ланка», його спілкування з С. Єфремовим, листування з В. Винниченком. Проте розширення кола митців слова, в якому формувався і реалізовувався письменник, дозволило б не тільки більш виразно визначити специфіку творчості письменника, але й поглибило б її розуміння в контексті доби.

3. Василенко Вадим Сергійович, кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України надав позитивний відгук із такими зауваженнями:

1. Твердження про «порівняно небагату творчу спадщину» Т. Осьмачки

(с. 18) здається суперечливим. Якщо оцінювати доробок письменника кількісно, він може здатися не надто об'ємним порівняно з іншими авторами його покоління, але якісний вимір його творчості, її вплив на літературний процес і непересічна художня цінність дають підстави заперечити таку оцінку. Вже на наступній сторінці (с. 19) цитати М. Слабошпицького та Н. Зборовської підважують первинне твердження, і це викликає питання щодо послідовності в аргументації авторки. Якщо в дисертації дослідниця наводить контраргументи, варто було би одразу сформулювати оцінку творчої спадщини Т. Осьмачки більш зважено, підкреслюючи її естетичну, філософську й культурну значущість, а не лише кількісний аспект.

2. Щодо згаданої без супровідного коментаря думки А. Печарського про зв'язок між «християнською етикою» і психоаналізом (с. 27), то вона дискусійна: «християнська етика», заснована на принципах смирення, любові та жертвовності, суттєво відрізняється від психоаналітичного дискурсу, в якому домінують концепти несвідомого, внутрішнього конфлікту й суб'єктивного самопізнання. Понад те, психоаналіз у своїх класичних формулюваннях (З. Фройд) часто перебував у конфлікті з релігійною етикою і розглядав її як один із механізмів соціального контролю над лібідо.

3. Твердження, що «осягнення значущості кожного митця в українському культурному дискурсі є основою національного самоусвідомлення» (с. 28), – перебільшене. Безперечно, осмислення ролі письменників у формуванні культурного ландшафту є важливим, але національне самоусвідомлення має ширший спектр чинників (історичні події, суспільні трансформації, політичні дискурси та ін.).

4. Хоча вплив Т. Шевченка і В. Винниченка на світогляд Т. Осьмачки беззаперечний, він не вичерпує всього спектру літературних і філософських орієнтирів митця. Насамперед поза увагою залишилися ті автори, які формували його ідейно-естетичні засади на ширшому, європейському, рівні. Наприклад, В. Шекспір, якого Т. Осьмачка не лише перекладав, а й творчо осмислював, очевидно вплинув на його драматургічне мислення і трактування конфлікту особистості й світу. Байронівський культ індивідуальної свободи і бунту резонує з образами Осьмаччиних персонажів-одинаків. Та особливо значущою є тяглість гоголівської традиції, на яку вказував і Ю. Шерех: гротескова оптика, межовий стан між реальністю та містикою, трагічний символізм усе це набуває в Т. Осьмачки нового, модерного звучання, але залишається в полі гоголівського письма. Упущення цих аспектів дещо звужує загальну картину літературних впливів, а отже, і аналіз світоглядних констант письменника. Введення їх у контекст дослідження дало би змогу точніше окреслити місце Т. Осьмачки в літературному процесі та глибше розкрити мотивацію його ідейно-естетичних пошуків.

5. Перевагою праці є чітке розмежування між теоретичними положеннями і прагматикою тексту, що забезпечує збалансованість і внутрішню гармонію дослідження. Водночас у деяких аспектах спостерігається зміщення акцентів: авторка не завжди розмежовує художню

реальність, що функціонує за законами літературної умовності, й біографічну конкретику, де ті ж самі явища можуть набувати іншого значення, це створює ризик надмірної редукції художніх образів до фактів біографії письменника.

6. Окремі аргументи дисертантки могли б набути більшої переконливості, якби вона розширила аналітичний матеріал, залучивши до дослідження не лише прозу, а й поетичний доробок Т. Осьмачки, передусім автобіографічну поему «Поет», у якій психобіографічний досвід письменника проступає не менш виразно, а в певних аспектах навіть глибше, ніж у прозових текстах.

4. Ключек Григорій Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка надав позитивну рецензію із такими зауваженнями:

1. Перше зауваження стосується твердження про «нордійське у психопортреті Тодося Осьмачки». Вочевидь, дисертантка виходила з тверджень про «нордійську зовнішність» письменника – такі зауваження зустрічаються в мемуарній літературі. Проте в тій же мемуарній літературі є багато тверджень, що категорично заперечують наявність в характері Осьмачки таких типових для людей нордичного типу рис як стриманість та витриманість. Для прикладу наведемо опис Осьмачки, який належить Уласу Самчуку («На коні вороному»): «Він весь час усміхався кривою усмішкою, так ніби він кпився (...). Його вислови були незвичні, надумані, часто примхливі, дуже несподівані. З ним треба було бути обережним з мовою, щоб не злякати його довір'я. Він не мав постійного мешкання, до людей був упереджений, у всьому вбачав недобрі наміри, перебував у стані постійного невдоволення (...).

Тоді він був увесь захоплений задумом величезної віршованої медитації (...), потріпаний рукопис якої він нерозлучно носив при собі у потріпаній течці і при кожній нагоді намагався читати її мало не кожному зустрічному...».

Як бачимо, такий образ митця змальований Уласом Самчуком, прямо суперечить версії про «нордійське у психопортреті» Осьмачки.

Враховуючи наявність серйозних психічних відхилень у поведінці Осьмачки, дисертантці треба було б звернутися до таких праць, як, наприклад, відоме дослідження Чезаре Ломброзо «Геніальність та божевілья» та монографію болгарського вченого Михайла Арнаудова «Психологія літературної творчості», в яких детально розглянуті ті психічні відхилення, що були притаманні багатьом геніальним митцям. (Чого, наприклад, вартує висловлювання, що у 80% генії були спостереження психічні розлади у психіці – цей факт наведено у згадуваній монографії Михайла Арнаудова).

2. Інше зауваження стосується методичного підходу у висвітленні проблеми. Необхідно врахувати, що дослідження психопоетики письменника передбачає ретельне вивчення особливостей художнього мислення

письменника як основного формо/стилеформуючого чинника. (Див.: Григорій Ключек «Художнє мислення письменника як формотворчий чинник». Енергія художнього слова. Кіровоград: РВУ КДПУ, 2007. С. 54–73). Вивчення особливостей художнього мислення передбачає створення цілісної концепції світобачення/світорозуміння письменника, особливостей його проникнення в суть речей та явищ. При цьому багатий матеріал можна було б черпати з його поетичної творчості, в т.ч. і ранньої, в якій особливо проявились провідні риси «вродженого» світобачення митця.

Треба відзначити, що дисертантка різними способами торкалася питання особливостей художнього мислення, проте більш продумане опертя на це поняття надавало б її дослідженню більшої системності, а, значить, і переконливості.

5. Буряк Олена Федорівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка надала позитивну рецензію із такими зауваженнями:

1. Новизна наукового дослідження і багатовимірність проблеми, яку розв'язує дисертантка, провокують до дискусії. Чи можна використовувати художні версії Осьмаччиної біографії, її епізодів як джерело осмислення психосвіту митця? Адже дуже складно визначити (якщо це можливо взагалі), де у творі працює авторські фантазія, уява, вимисел, а де відтворено реальність із мінімальним охудожненням. Чи ефективна така оптика? Чи не відбувається небезпечна деформація дослідницького підходу, що віддаляє від об'єктивності отриманих результатів?

2. Потребує уточнення, пояснення концепт «психоавтобіографічність», котрим послуговується Вікторія Бойко. Вона окреслює психоавтобіографічний матеріал як «широкий інформаційний пласт: автобіографію, спогади сучасників, епістолярій і художні твори, у яких відбиваються особливості психосвіту письменника» (с. 48). Виникає питання: чому спогади сучасників вписано в перелік психоавтобіографічних джерел?

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертація Бойко Вікторії Валентинівни «Психопоетика прози Тодося Осьмачки» є актуальною, завершеною, самостійною та цілісною науковою працею; містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати. Результати дослідження опубліковані у наукових статтях, що є особистим науковим доробком здобувача.

Дисертація написана державною мовою. За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація на тему «Психопоетика прози Тодося Осьмачки» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктор філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів

України від 21 березня 2022 р. № 341, 19 травня 2023 р. № 502 та 3 травня 2024 р. №507), а її авторка – Бойко Вікторія Валентинівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Результати голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

«Утримались» – немає

На підставі прилюдного захисту й результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка присуджує Бойко Вікторії Валентинівні ступінь доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

Марія ФОКА